

A választási rendszer bírálata.

(Harmadik közlemény.)

A felsorolt adatokból is láthatólag, a mai választási rendszer főjellemvonása a választók többségének uralma, még pedig olyannyira túlhajtott alakban, hogy a választók felerésze mindig ki van zárva a törvényhozásba való tényleges befolyástól. Ez állítás első tekintetre túlzottnak látszik: valósággal azonban előbb közölt adataink sem adnak a többség túlhajtásáról igaz képet, mert a míg egy szavazatnyi többség elégséges a képviselői mandatum megszerzésére, joggal mondhatni, hogy ezen egy szón *felül* és *ellen* minden más szavazat elvesztette befolyását.

Magyarországon például az 1869-iki választások alatt 712,435 választóból csak 356,604 szavazó választott képviselőt s a többi választónak követküldési jogosultsága megsemmisített. Mert igaz ugyan, hogy azok is, a kik az egy szónyi többségen felül a megválasztott képviselőre szavaztak, a saját képviselőjüknek vallhatják a megválasztottat, mint a hogy, ha úgy tetszik nekik, a kisebbségben maradottak is ezt mondhatják, de az előbbieket felesleges szavazata épúgy nem volt befolyással és nem változtatott a *nélkülökés* bekövetkezett eredményen, mint a hogy kárba ment a kisebbség erőfeszítése.

Az is igaz, hogy az egyik kerületben megbukott párt győzedelmeskedhetik egy más kerületben, de ez eme utóbbi s nem a másik kerületben levő pártívek választási jogosultságának érvényesülése. A szomszéd, vagy távolabbi kerület választóinak sikeres képviseltetése egyáltalában nem számítható be egy másik kerület szándékainak, s ha jelöltjeivel megbukott háromszázötvenezer választó, nem nyújthat megnyugvást azon körülmény, hogy a győzedelmes többi háromszázötvenezer negyszáz polgár képviselői között

esetleg olyanok is találtak, a kik az elbukottaknak politikai meggyőződését *osztják*. Az egyik párt hívein eme kerületben elkövetett igazságtalanság nem hozható helyre ama kerületben a másik párton végrehajtott igazságtalansággal, hanem a mennyivel több az igazságtalanság, annnyival rosszabb a rendszer.

Az igazságtalanságok e sorozata nem menthető azon megszkott állítással sem, hogy a többség által is csak a népakarat jutott uralomra, mert egyrészt e többség követői között ismét csak a többség dönt, ez pedig a parlamentben kisebbségben maradt képviselők választóinak és a választások alatt kisebbségben maradt választóknak összegezett tömegével szemben tulajdonképen csak a kisebbség, másrészt egy szavazatkülönbség még nem ad elég jogot arra a következtetésre, hogy egyik párt maga a nép, a másik pedig semmi se legyen. Igenis jogos az, hogy a többség lenyomhassa a mérleget, de ebből nem következik, hogy a kisebbség saját súlyát a mérleg egyik serpenyőjébe se tehesse.

Ha valamely közületben a polgárok ösgyűléseiken a közügyeket, habár két pártra osztottan is, de közvetlenül maguk igazgatnák, s arról volna szó, hogy magukat képviselőkkel helyettesítsék, igazságos volna-e, hogy e képviselőlet tagjait kizárólag a többség hívei képezzék s a kisebbség egyáltalában ne nyerjen képviselőletet és akadna-e oly ösgyűlés, mely ebben megnyugodna?

A választók többségének a választások pillanatára adott uralmával — jól megjegyzendő a választók és nem a parlament többségéről szólnunk itt — teljes ellentétben látszik lenni bevezetésünk számadatainak gyakorlati eredménye, mely szerint már nem egyszer a parlament kisebbsége képviselte a nép többségét. Ez ellentét azonban csak látszólagos, mert a miután minden kisebbség mindenütt tényleg leszavaztatik, tehát a képviselőletből kizáratik, egyáltalán nincs annak lehetősége, hogy valaki a parlamentben a kisebbséget ennek akaratából egyáltalán képviselhesse. Hanem igenis szó lehet arról, hogy az egész országban többséggel bíró párt számításait a hívek megosztásának pusztja véletlensége, hol megrövidíti, hol teljesen kiátsza s *ugyanazon egy többség* a választók egész tömegéhez hasonlítva teljesen eltérő politikai színezethez jut.

A teljes zűrzavar onnan ered, hogy a fennálló rendszer a választók *egyik felének* akarata szerint alkotja össze a törvényho-

zást s ez mégis úgy szerepel, mintha az összes választók képvitele volna. Holott ezt az egyik félt, az egy szóig terjedő többséget, a kerületek egyenlősége esetén kétségtelenül minden parlament híven képviseli, ha azonban a parlamenti pártarányok a választói testület fele helyett az egészhez méretnek, természetesen mindig balul üt ki a hasonlatosság s az a párt, mely a győzelmes fél kebelében többség, a választók egész tömegében kisebbség lehet, sőt az is megcshetik, hogy valamely párt egész tömegét épen az ország képviselet nélkül maradt másik fele alkotja.

A jelenlegi választási rendszer épen csak arra nézve nyújt teljes biztosítékot, hogy a lakosságban általános többséggel bíró párt *néhány* jelöltjének egész bizonyossággal helyet szerez a parlamentben, de ezzel szemben alig képzelhető oly tekintélyes minoritás, mely, ha egyszer kisebbség, *egyetlen egy* jelöltjének megválasztása iránt is biztosítékot találna e rendszerben.

Ha ugyanis az egy politikai színezettel bíró választók az egyes kerületekben egyenletesen eloszolván, legalább az egy szavazattöbbséget elérnék, rajtuk kívül más párt nem juthatna képviselőhöz. A valóságban ugyan e megoszlás nem igen fordul elő, de hol és miben rejlik arra nézve biztosíték, hogy a mely véletlenség folytán az eloszlás egyenetlen, ugyanazon véletlenség következtében ne lehetne legalább annyira egyenletes, hogy minden kerületben egy párt érje el a többséget? Az angol választások szavazatai például a pártok feltűnően egyenletes megoszlásáról tanúskodnak s talán ép ebben rejlik egyik oka annak, hogy ott a kisebbségi képviselet két neme is már gyökeret vert.

A párthívek egyenetlen elszóródása, mely szerint itt a többségen felül többen vannak, mint a mennyire szükség volna, amott pedig kevesebben, hogy sem a többséget elérjék, csak addig gyakorolhat az országos többség pártszínezetének megzavarására befolyást, a míg minden egyes vagy kevesebb számú képviselőre külön kerületben történik a szavazás. Ha azonban az egész ország együtt szavazna és csak egy választó kerületet képezne, természetesen csak az a párt választana képviselőket, mely egy szavazattal többet egyesítne maga körül ellenfelénél. Ha pl. Biharmegye 1869-ben mint egyetlen választó kerület nem külön kerületenként, hanem együttesen választotta volna egy központban képviselőit, a 10 ezer

balközépi választó a 4 ezer kormánypárti szavazóval szemben mind a 13 képviselői széket a maga részére foglalta volna le; holott a kerületenkénti szavazás mellett a kormánypárt is keresztül vitte 3 jelöltjét. Az együttes szavazás tehát a kerületenkénti szavazással szemben biztosítja azt is, hogy a többség kizárólag egynemű politikai színezettel bírjon.

A most jelzett nyomokon jár minden állam, a hol több jelöltre névsorral (*scrutin de liste*) szavaznak. Hazánkban a törvényhatósági képviselők választatnak e módszerrel, mely a nyugati államokban egészen új divat jellegét öltötte magára. Fennáll Ausztriában, Svájcban, Belgiumban, Olaszországban, a Pyrenaei félszigeten, az egyesült-államokban s 1889-ig érvényben volt Franciaországban is.

E szavazási módszer két elemet rejt magában. Az egyik ingatag feltevésekkel a kizáratásra ítélt kisebbségnek nyújt vigaszt, s a másik, ha teljességében érvényesülhet, a többség absolutisticus vágyait csiklandozza. A kisebbséget kecsegteti a remény, hogy a hosszú névsoron még a többség hívei is juttatnak helyet a kiválóbb ellenzéki férfiakkal, s így nemcsak az ellenzék pártolói, hanem még az ellenfél is tolja előre a kisebbség szekerét. A rendszernek ez a jó akaratra alapított oldala ragadhatott el annyira még egy Russell Eduardot is, hogy egyik angol folyóiratban, természetesen a francia választásokat megelőzőleg a *scrutin de liste* védelmére keljen. ¹⁾

Az ellenfélnek azonban ez az ingyen szívessége, miként a genfi tapasztalatok is igazolják, csak addig tart, a míg az illetők nem jönnek rá, hogy minő károkat okoznak vele saját pártjuknak. Mihelyt azonban a hívek között kellő pártfegyelem kap lábra, többé sohasem építhetni reá.

Sokkal alaposabb volna a többség számítása a névsoros szavazás másik elemével, mely szerint a szavazók között levő többség túlnyomólag megerősödve kerül ki a választásokból. E föltevés teljesen alapos azon esetben, ha egy egész országot egyetlen választó kerületté lehetne alakítani. Egy oly nagyobb országban pedig, milyen például a franciaiké is, sokféle oknál fogva ez merő lehetetlenség s harmincz-negyven kerület egyesítésén ők sem mehettek túl. Ekkor azonban az eredmény már teljesen más alakot ölt. A valószínűség

¹⁾ The Contemporary Review. 1885. The electoral future. Edward R. Russell.

ugyanis a mellett szól, hogy azon választó csoportokban, a hol az országos többség viszi keresztül jelöltjeit, az egy szónyi többségen felül sokat veszít az ő feleslegben levő szavazataiban; viszont azon csoportokban, a hol kevés többséggel az ellenfél győz, ismét az országos többség nagy számú híveit veri el az ellenfél, a kik meglehet kisebb körű választó kerületekben nem egy helyütt győzelemre juthattak volna. Így történt meg az 1885. októberi francia választások alkalmával, hogy északon Pas-de-Calais 267,000 szavazattal 32 ülést adott a conservatíveknek, míg a 202,000 republicanus szavazat minden képvisellettől megfosztott. ²⁾ Erre ugyan azt felelhetni, hogy mindezeknek lehetősége nincs kizárva a kisebbségre nézve sem. Ugyde éppen abban rejlik a rendszer bűne, hogy fokozottabb mértékben nyit tért az eshetőségek szeszélyeinek, a pártmegoszlás véletlenségei még befolyásosabb szerepre tevén szert, a parlament va banque politika játékává lesz, s a kik mesterséges úton sokat akarnak vele markolni, lehet arra ébrednek, hogy semmit sem fogtak. Tegyük fel például, hogy a névsoros választást megelőzőleg egy képviselő választatik egy kerületben és 60 kerületből: kormánypárti 40, ellenzéki 20 választatik meg.

A 60 kerület most 2 kerületté alakíttatik és 30 kerület együtt választ. Ezen kerületek között pedig a 40 kormánypárti és 20 ellenzéki képviselő így oszlott volt meg az előtt:

Kormánypárti:	}	Kormánypárti:
26		14
Ellenzéki		Ellenzéki
4	}	16

Most a többség dönt. Lesz tehát az egyik kerületben 30 kormánypárti, a másikban 30 ellenzéki. Ekkor mind a 60 kerület egygyé alakíttatik és ismét a többség dönt. Lesz tehát 60 kormánypárti képviselő, azaz a szavazatok teljes azonossága mellett megválasztatik külön kerületekben:

Kormánypárti	Ellenzéki
40	20.
30	30
60	—
	Két kerületben
	Egy kerületben

²⁾ La. rep. prop. 1886. 116. lap.

Igy hamisíthatja meg a névsoros szavazás a pártarányokat még magában a többségi rendszer keretében is. Hogy azután maga a többségi rendszer miként hamisítja meg, előbb láttuk.

Ugy látszik, hogy a Boulanger-korszak idejében a francia választások alatt a névsoros szavazás most ösmertetett mindkét állítólagos előnye együttesen működött közre, hogy a választások a lehető legroszabbul üssenek ki.

A republicanus párt ugyanis bizott győzelmében és nem volt kellőleg fegyelmezve. A rendszer azt követelvén, hogy a lakosság feltétlenül egy névsor mellett tartson össze, — mert a többfelé kalódó szavazatok csak az ellenfél diadalát segítik elő, — a 23—30 féle kiadásban keringő névsor között egyéni izlését követve, válogatott a polgárság, mígnem tudtán és akaratán kívül a bukás szélére vitte a köztársaságot. Ekkor a pótválasztásokon helyre akarván ütni a hibát, a nép valódi többségének akaratát tiszta alakjában juttatta teljes érvényre s majdnem kizárólag radicalisokat választott. Így került aztán a valószínű eshetőségek iránt semminemű előleges tájékozást nem nyújtó rendszer miatt két szék között a pad alá a közélet járó igazság: a mérsékelt szellemű *respublica*. Torz intézményeknek torz szülötte. Megmondá már előre Guizot, hogy a mely rendszer a kisebbség megsemmisítésére tör, egyenesen a képviseleti kormányzás lehetőségét zárja ki s nemcsak a kisebbségre, hanem a többségre nézve is végzetes lehet.¹⁾ Valamely tekintélyes párt mesterséges kijátszása sohasem hagyja magát megboszúlatlanul, s a szélsőség jobbra vagy balra, mindig szélsőséget terem; az állam pedig életveszélyes ugrások és zökkenések martaléka lesz, mindig magasabb politikai acrobata productiókra vállalkozván, nem jut ideje a békés, nyugodt fejlődésre. Furet Th. bizonyára nem minden alap nélkül a francziáknak a kisebbség elnyomására irányuló állandó törekvéseiből származtatja a gyakori francia forradalmakat.²⁾ Belátva mindezeket, siettek is a francziák már 1889-ben és később az 1893. évi törvények útján a lehető legszigorúbb feltételek között behozni a nálunk is fennálló egyes kerületi rendszert.

¹⁾ Guizot. *Histoire des origines de gouvernement representatif*. II. kötet. 260. lap.

²⁾ Th. Furet. *Majorités et Minorités*. *Journal des Économistes*. 1869. juin. 421. l.

Tagadhatatlan, hogy mindezeknek daczára bizonyos körülmények között a parlamenti többség és vele az állami hatalom megerősítését magasabb rangú közérdek követeli, a melylyel szemben közömbös, ha az amúgy is tömeges ellenzék néhány taggal erőtlenebb. A csekély számú többséggel rendszerint ingatag kormány s vele az állam erőtelensége jár. Az ily kormány tennállása kelleténél jobban tapad néhány képviselő szavazatához, s az állami egyensúly fentartása végett a közérdekkel ellenkező célok legyezgetésére kényszerül. Az elkapatott kisebbség támadásai hevesebbek, gyakoribbak s felülkerekedéssel fenyegetvén, az államkormányzat kárára lefogják a kormány erejét. Az állam iránt nemesak a nép, hanem a pénzpiacz és a külföld bizalma is csökken; a bizonytalanság folytán meglazúlnak az állami organismus kötelékei s elevenen lüktető vérkeringés helyett az ország egész testében zsibbadoz.

Nyílt sebe ez a képviseleti kormányrendszernek s üdvös találomány volna számára valamely csalhatatlan orvosszer; de azt határozottan állíthatjuk, hogy sem a névsoros szavazás, sem másféle többségi rendszer nem nyújt rá balszámot.

E dolgozat első részében számadatokkal eléggé igazoltuk, hogy a mai rendszernek ugyan természetében rejlik a valódi többség megsokszorozása, csakhogy e jelenség akkor nyilatkozik, mikor a többség amúgy is *igen nagy*, tehát legkevésbé van szüksége arra, hogy *még nagyobb legyen*. Ha azonban a polgárok között meglevő többség csak néhány szóból álló parlamenti majoritásra jogosít, akkor már olyan tényezők veszik át a döntő szerepet, melyekre sem a többség ereje, sem a kisebbség mozgékonyága, sem a választók igazságérzete nem gyakorolhat semmi befolyást. Valami hamis boszorka elegyedik ekkor a játékba, a ki összekészálja a nagyképűséggel készített komoly politikai számításokat; valamely zúgban látatlanul mosolyog a harsogó programbeszédek, aggodalmasan töprengő arcok, a hazáért egymásra agyarkodó és végül birokra kerekedő polgárok erőlködése felett s a zászlók alatt csatasorban felvonuló mogorva választóknak a szavazó urna mögül fület mutat.

Ha valamely pártnak aránylag csekély többsége van ággal vetők között, akkor mind a két párt teljesen egyenlő biztoss többség, hetí, vagy nem veheti, hogy mint erőteljes, vagy gyenge a válasz-

mint többé vagy kevésbé leszavazott kisebbség kerül ki az urnából, mert a pártok sorsát ekkor már a véletlenség kerítette szeszélyes kezei közé. Angliában, mint látók, a conservatív párt nyert 60 szótöbbséget, midőn a szavazatok aránya szerint a liberalisokat illette 52 parlamenti szótöbbség. Budapesten az 1869-iki választás alkalmával a majdnem kétszeres Deákpárti többség kisebbségre jutott a megválasztott képviselők között s általában azon adatok, melyeket előbb idézünk, méltó aggodalomra adnak e tekintetben okot. Ha azonban az egyes országok nemcsak arra gondolnának, hogy az egyes kerületek majoritásait diadalra juttassák, hanem arra is, hogy az összeülő parlament, mennyiben felel meg a választók akarátának, a most még elvétve létező kimutatásokból mindenféle kiténnék, mily nagy mértékben űz a szerencse az alkotmányos népekkel gonosz tréfát.

Ki tagadhatná például, hogy egy főváros, akár Páris, London vagy Budapest átpártolása az ellenzékhez az egész ország közvéleményére igen nyomatékos befolyással van s esetleg az egész választási harcot más irányban döntheti el? Az egyik pártot megfélemlíti, elkedvetleníti, s a másikat buzgó tevékenységre sarkalja?

Emlékszünk még a 68-iki választásokra, a midőn az akkori Deákpárt teljes bizalommal volt a fővárosi választások iránt, a mint-hogy méltán lehetett is, de utólag a vereség után senkinek sem jutott eszébe utána járni, hogy a tényleges többség nem-e minoritás a választók között s a fővárosi eredmény erkölcsi súlya az egész országban szabadon érvényesült. Hasonló morális hatást tehetnek egyes tekintélyesebb megyék választásai a körülfekvő vidékre épen ellenkező irányban, mint azt a választók valódi akarata hozná magával. Így aztán egészen idegen tényező keveredvén a játékba, a választási harc tervet összevissza kuszálódnak, s valószínű, hogy a választók eredeti akarátát tekintve, még sokkal fonákabb az eredmény, mint a hogy azt számszerű adataink mutatják, melyeken az alaptalan félelem, vagy lelkesedés, a mutatkozó kilátások szerint váltakozó köpenyfordulások nyomai természetesen nem látszanak meg.

De eltekintve a morális rugóktól, csak a néma számokról szólva, nem egészen érdektelenek az ő szeszélyességöknél fogva, például a legutóbbit megelőző német választásoknak a statistikai

hivatal által közzé tett adatai, ha a főválasztásokon beadott szavazatok után jogosan járó képviselők számát a tényleges képviselők számával hasonlítjuk össze. A viszonylagos többségre jogosult pártok között ugyanis a conservatív pártot 60 képviselő illette volna meg s kapott 78-at, tehát megszaporodott; ellenben a nemzeti liberálisokat 70 szó illette volna meg és csak 51 szóhoz jutottak. A socialdemokratáknak 39 képviselőhöz lett volna joguk, de csak 24-en jutottak be, tehát a többség szándékaihoz képest megapadtak; ellenben a lengyeleknek csak 14 képviselőhöz lett volna joguk és 16-ra szaporodtak; a welfek csak 7-et választhattak volna és 11-en jelentek meg; az elzásziaknak csak 12-en kellett volna lenniök és 18-an voltak.¹⁾ Így lehet bizni a jelenlegi rendszerben, hogy megnöveli a többséget.

E visszasságokon pedig a jelenlegi többségi rendszer fentartása mellett lehetetlen segíteni. Hogy ne beszéljünk nagy számokban, csak tiz egyhangú választáson valamely pártnak annyi szavazata mehet kárba, hogy a szükséges egy szavazatnyi többségen felül eső szavazatok mennyiségével 20—30 más olyan kerületet nyerhetne meg, a hol csekély többséggel az ellenzék győz, s megeshetik, hogy épen ezen 20—30 szavazatból állana az ő parlamenti többsége. Avagy mondjuk, hogy 30 kerületből egy kerületben egyik párt győz 60 szavazattöbbséggel s a többi 29-ben egy-egy szóval az ellenfél. Ha már most az első kerület felesleges többségéből két-két szavazat az ellenféllel helyet cserél aként, hogy minden kerületben két ellenzéki átadja helyét a kormánypártiaknak, maguk pedig amáz egy kerületben szavaznak, akkor egy helyett mind a 30 kerületet a kormánypárt nyeri meg.

Az 1869-iki magyarországi választásokon, nem 30, hanem 65 egyhangú választása volt a Deák-pártnak s ezerekre ment a szavazat fölöslege, melylyel kerületeket hódíthatott volna meg. És hányszor forgathatták e mellett előre és hátra a szerencse kerekét a csekély többséggel eszközölt választások, a legyőzött szavazatok, a többség daczára kisebbségre jutott szavazatok, a lakosság hullámzása, a választók átköltözése, névsorból való kinaradása, halála, egy párt hiveinek egy megyében való kellelénél tömörebb csoportosulása, máshol elszóródása stb.

¹⁾ Die proportionale Berufsklassenwahl. Ludwig v. Hirschfeld kaiserl. Botschaftsrath. Lipse. 1885. Wilh. Gyunow.

E rendszertől semmit sem különböznek, ha egyszerűen az mondatnék, hogy bizonyos számon felül nem is valami szűk határok között sorshúzással választunk képviselőket. Ez ugyan az állam sorsának eldöntésére nézve kissé csiklandós politika volna, de kevesebb veszéllyel érethetnék el általa a mai eredmény, mert a szavazatokat semmiféle pártnak sem áll most sem hatalmában a fenyegetett kerületekbe áthelyezni, s az eshetőségek ellen előre védekezni.

Látható ebből, hogy a csekély többség célzatos megszilárdítása a mostani rendszer mellett csalóka álomkép, mely megeshetik akkor nyer testet, a mikor senki sem akarja, s a mikor meg egy egész ország kapkod utána, miként a francia republica, az őt szorogatni vélő államférfiak kezei közül pajzánul elröppen.

A többségi rendszernek tehát azon egy előnyén kívül, hogy lehető gyorsan hamisítja meg a választók akaratát, épen semmi haszna sincs, kárai azonban kiszámíthatatlanok

A mai rendszer első és legnagyobb bűne természetesen az, hogy a képviseleti kormányzatot a szavazók *többségének* izlésére alapítja. Ebből ered a többi is. A lényegre nézve teljesen közömbös, hogy e többség egyik kerületben conservatív, másikkau liberális: elég az, hogy mindenütt többség, melynek ugy is csak legjobban izló csalétket akasztanak a képviselőjelöltek a különböző pártok czége alatt kivetett horogra.

Manapság azonban egy ország törvényhozó testületének tapintatos megalakításához nemcsak hazafiságra, hanem sok más erény mellett tágkörű ösmeretekre van szükség. A törvényhozó testület szelleme és elhivatása a képviselet elvének elfogadásával teljesen átalakult. Korábban a társadalom az állammal összeesett; maga a társadalom volt a törvényalkotó s a mennyiben valaki polgár volt, egyszersmind törvényhozói elhivatással birt. Ma azonban a társadalom csak közremunkál egy, a társadalomtól elütő állami szerv létrehozatalában, melynek korántsem az volna a feladata, hogy a népnek legyen kisebbített képmása, hanem az, hogy mint állami szerv a maga nemében a lehető legtökéletesebb legyen. Kimondhatnók minden habozás nélkül, hogy szorosabb értelemben e szó «képviselet», melyet közkeleténél fogva használunk mi is, téves fo-

galom, mely ellenmondást rejt magában. A képviselő sem az egyest, sem a társadalmat nem képviseli, hanem az állameszmét s elhivatása nem valamely választói csoport felfogásának és érzelmeinek hű tolmácsolása, hanem melléktekintetektől szabadon az ország sorsának bölcs intézése. A követ ép oly kevéssé képviselő, mint a megye vagy város igazgatására választott hivatalnok nem az. Rousseau igen helyes alapfelfogásból indult ki, midőn azt állította, hogy az egyéni akaratot képviseltetni lehetetlen. A mig magam nem vagyok az, más az úr felettem, habár tőlem is nyerte az uralkodásra a felhatalmazást. Az akarat vagy az enyém vagy a másé, de itt középút nem létezik.¹⁾ Ha képviseletről lehetne szó, a választót önmagán kívül semmiféle tekintet sem kötelezné s akkor teljesítené híven feladatát, ha törvényhozóul saját egyéniségének mását keresné ki; de ekkor is ő helyette másnak kezében volna a hatalom.

Képviselet tehát parlament mellett nincs, hanem van az állam egyik részének megtestesülése, mely a társadalom akaratából nyert életet. A szavazó jogosult arra, hogy ezen állami szerv alkotó elemeit kiszemelje, de ezen joga azon kötelességgel jár, hogy az állameszme magasabb szempontjából az országos, sőt nemzetközi érdekek komoly mérlegelésével hozzon a hazai pártok s a megválasztandó egyén felett ítéletet.

— Vajh! bír-e ezen ítélő képességgel a nép többsége?

Nem bír és nem is bírhat. A jövőbe messzebb látó, a politika mezején termő ezer érvet és ellenérvet felkarolni és mérlegelni tudó elme, a népszenvedély hullámmásainak ellenállani bíró szív a nép kisebbségének kebelében lakik. A haladás természete hozza magával, hogy a műveltség, higgadtság és alaposág a kisebbség tulajdona legyen s minél messzebb terjed a világosság a nép tömegébe, annál hatalmasabb a fény, mely minden országban kivétel nélkül és mindig a kisebbségtől ered.²⁾ Ezt az elemet a nép tömege által leszavaztatni csakugyan szerencsétlen gondolat, s miként a szabadelvű Stuart Mill helyesen megjegyzi korántsem *democratia*, hanem *demagogia*.

¹⁾ J. J. Rousseau: *Du contrat social*. Paris. Librairie d. l. b. n. Palais royal. 129. l.

²⁾ „Alles Grosse und Gescheidte existirt in der Minorität“ Gothe.
„Der Staat muss untergehen, wo Mehrheit siegt und Unverstand entscheidet.“ Schiller.

Hiszen a kisebbség erejének két forrása, a vagyon és értelem így is tagadhatatlanul érvényesíti magát a többséggel szemben. De minő áron? Nem volna hiába való vállalat erre nézve akár az ellenzéki, akár a kormánypárti képviselőjelöltek programbeszédeit halomba gyűjteni és megállítván belőle azt, a mi a népnek ígértet, összehasonlítani azzal, a mi a törvényhozás útján történt és a minek bekövetkeztét a jelöltek legalább is elhallgatják. Valamint az sem volna érdektelen, ha valamely ígéretre, miként a savak hatása alatt a fényképiró szintelen üveglapján megjelenik a kép, egyszerre láthatóvá lenne az ország színe előtt mindazon titkos eszközök és fegyverek gyűjteménye, mely az országos képviselőválasztások alatt használatba vétetik.

Csakhogy az a többség, mely részint kézzel fogható argumentumok, részint megfoghatatlan, mert soha meg nem valósuló ígéretek hatása alatt lépre ment tizszer, a maga szempontjából okosabb lesz a tizenegyedszer előforduló alkalommal s olyan képviselőket fog választani, a kik az ő műveltségének és észjárásának leghívebben megfelelnek, a kik meg is akarják valósítani a mit ígérnek, azaz a képviselőház tehetségeinek színvonalát leszállítja önmagához. A parlamentarizmus kormányformának az lévén egyik alapelve, hogy minden szavazó polgárnak, lakjék bár kunyhóban vagy palotában, egyenlő értéket tulajdonít, minél hosszabb ideig van gyakorlatban, annál inkább növeli azoknak önérzetét és önbizalmát, a kiknek a sors a sokat hangoztatott szabadság és egyenlőség daczára sem szabad, sem egyenlő helyzetet nem adott s három vagy hat év alatt egyszer becsültetnek meg emberi mivoltuk szerint.

Az öntudatra ébredt, de mindig műveletlenebb többség nem sokáig szokta elhalasztani az alkalmat, hogy a maga izlése szerint képviseltesse magát a törvényalkotó testületben. E tekintetben az összes parlamentáris államokra nézve óva intő például szolgálhat az Egyesült Államok alsó háza, hol üres fejű, de kitanúlt kortesek, irást nem ismerő, de népszerű szatócsok is törvényt alkotnak egy Európánál nagyobb kiterjedésű államszövetség számára. A legmagasabb műveltséggel bíró tagjai az államnak nem adják oda nevöket, hogy képviselőjelöltként meghurczoltassék; kivéve azokat, a kik jó lelkiismeretük feláldozásával rászánják magukat, hogy a műveletlen többség alantas eszmekörének visszhangjává legyenek. Innen ered

az is, hogy az erősebb párt sohasem meri legkitünőbb férfiát vinni az elnöki székbe, mert népszerűség és kitünő tehetség ritkán járnak karöltve.

A panasz egyébiránt Európában is általánossá kezd lenni a miatt, hogy a parlamentek színvonala a hivatott tehetségek tekintetében hova-tovább lennebb száll. Az angol választók száma megsaporított, s a reform hatása alatt arra ébredt az ország, hogy az új képviselőház meg lett fosztva több oly tagjától, a kiknek kimaradását pártkülönbség nélkül fájalták.

»Igazságos-e — kérdi Angliát illetőleg Stuart Mill — hogy Londonban minden marylebonei választó kénytelen tűrni, hogy az egyházi község két jelöltje által képviseltessék? Minden finnsburgi és lambethi választó (mint általában hiszik) koresmárosok által? oly választó-kerületek pedig, melyekhez a legműveltebb és a közszellemtől legjobban áthatott férfiak tartoznak, milyenek a nagy városok, most nagyobbára vagy általában nem, vagy rosszul képviselteknek.«

Egyik újabb francia parlamentről pedig méltán elmondhatta a *Revue des deux mondes*, hogy »jelentőssé lett az ő jelentéktelensége által.«¹⁾ Nem kevésbé tűnhetett fel Magyarországon sem a legutóbbi választások alatt, hogy a leglényesebb parlamenti tehetségek a legnagyobb küzdelemmel jutottak a mandátumhoz, s igen tekintélyes erők közsajnálatra kimaradtak a házból. A mai rendszer mellett elszórtan a megyében vagy országban százezerekre menő szavazattal rendelkezhetik valaki, de ha valamely határozott kerületben egyetlen szükséges szavazata hiányzik, száz kerületben bukhatik el. A legtevékenyebb államférfiak és a legkiválóbb tehetségek rendszerint leghevesebb oppositóra találnak, s a tömeg vakbuzgósága nem ismer tekinteteket.

Nem egyéb ez, mint a képviselők igazodása a képviseltekhez. A választási harc hova-tovább mindinkább a köznapi közpszerűségnek kedvez s az önérzetes tehetség, a komoly alaposág félrehúzódik, kitér a jelenlegi rendszer által mindenható urrá tett többség korlátoltsága és előítéletei elől.

¹⁾ L. részletesebben: *La question electorale en Europe et en Amerique.* Par Ernest Naville. 149. l.

De azért országok dolgát mégis csak a legfüggetlenebb és legbölcsőbb emberek intézhetik leghelyesebben s ha már a művelt államok eldöntött sorsa választás útján szemelni ki e férfiakat, egyiknek sem érdeke e közösnek nevezett jogból kizárni a kisebbséget, melyről a választásban általán véve jobb tapintatot tételezhetni fel. Rousseau mondja nekünk az ő ragyogó nyelvén: »Felfedezése végett a nemzetekhez találó legjobb társadalmi törvényeknek egy magasabb szellemre volna szükség, a ki lát minden szenvedélyeket, de nem érez egyet sem; a ki nem áll semmi viszonyban a mi természetünkhöz, de azért azt mélyéből ismeri; a kinek boldogsága független a mienktől s mégis érdeklődnek a miénk iránt; s a ki végül magas gloriától övedzve munkálkodhatnék egy századig s megnyugodna a másokban. Az isteneknek kellene törvényeket adni az embereknek.«¹⁾ E szép és magas kívánságból azonban nem az következik, a mit Rousseau állít, hogy a nép többsége volna a legbölcsőbb törvényhozó, hanem az, hogy az emberek közül azok választandók ki a törvények alkotására, a kik legközelebb állanak az istenekhez, s a kiválasztást azokra kell bízni, a kik helyes ítéletet tudnak hozni ezen isteni tulajdonságok felett.

Felmerülhet itt a kérdés, ha vajjon javára szolgálna-e az államoknak, ha a művelt kisebbségnek a szűk látkörű többséggel a választások alatt folyó harcza, megszűnnék az által, hogy a kisebbség is jogos képviselőt nyerne és e miatt elveszitené az utóbbi áldozatokra kész szellemét és tevékenységre sarkaló rugékonyságát?

Eltelkintve attól, hogy még ama kisebbség kebelében is mindig volna oka a küzdelemre egy másik, még műveltebb kisebbségnek²⁾, a kérdésre csak úgy felelhetni, ha megadtuk a választ ama másik kérdésre, vajjon e harc ezután is a műveltebb elem győzelmére fog vezetni? Erre pedig, mint fennebb láttuk, csak Amerika is egymagában tartós meggyőző czáfolattal szolgál.

1) Rousseau előbb idézett műve. 55. l.

2) »Die Vernunft wird ewig in der Minorität sein.« Göthe.